Ender Serdar ÖNALDI

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU VE KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU KARARLARINDA ENGELLİ AYRIMCILIĞI

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2026

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Genel Yayın No | General Publication Number: 1402
Sertifika no | Certificate Number: 77398

Filiz Kitabevi
Yayın No | Publication Number: 2026/152

Kitap Adı: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ve Kamu Denetçiliği Kurumu Kararlarında Engelli Ayrımcılığı
Book Title: Dısability-Based Discrimination In The Decisions Of The Human Rights And Equality Institution Of Türkiye And The Ombudsman Institution
ISBN: 978-625-5007-36-0
DOI: doi.org/10.64161/filiz.9786255007360

Yazar(lar) | Author(s): Ender Serdar ÖNALDI | orcid.org/0000-0001-5552-8492

Konu Kategorisi | Subject Categories: Hukuk, Kamu Yönetimi, Engelli Hakları, Engelli Ayrımcılığı, Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK), Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK)

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph
Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish
Ebat | Dimensions: 16 x 23 cm
Baskı Sayısı | Edition: 1
Sayfa Sayısı | Pages: 149

Yayım Tarihi | Publication Date: Kasım 2026 | November 2026
Yayım Yeri | Place of Publication: İstanbul, Türkiye
Mizanpaj | Layout: Vildan YAVUZ
Baskı ve Cilt | Printing and Binding: Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no: 77398)

© All rights reserved | Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Mollahüsrev Mah. Cemalyener Tosyalı Cad. No: 57A
Vefa-Fatih / İstanbul • Tel: +90 (212) 527 07 18
www.filizkitabevi.com • bilgi@filizkitabevi.com

ÖNSÖZ

Eser Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalına 2025 yılında teslim edilen "Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ve Kamu Denetçiliği Kurumu kararlarında engelli ayrımcılığı" tezinin kitap yayınına uygun düzenlenmiş halidir.

Engelli kavramı birden çok tanıma layık görülmüştür. Yine engellilik halleri de birden fazladır. Türk Hukukunda engelli tanımı yeknesak değildir. Engelli olmak kimsenin arzu ettiği bir durum değildir. Zira engelli olmak ve bir engelle beraber yaşam mücadelesi vermek çok zordur. Bundan daha zor olan ise engelli bir birey olarak toplumsal hayata katılmaktır. Hayatın hemen her alanında engelliler şu yada bu şekilde ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Örneğin sokağa erişim, kamu binalarına erişim, toplu taşımaya erişim, okul ve eğitim olanaklarına erişim, sinemaya, konsere, tiyatroya erişim, marketlere erişim, lokanta ve kafelere erişim, tatil alanlarına, müze ve plajlara erişim ve daha burada yazamadığımız birçok alana erişim engelli bireyler için çok zor ve hatta imkânsızdır. Belediyeler kamusal alanda engelli erişimi konusunda yetersiz kalmaktadır. Kamu bürokrasisi engelliler için yapılması zorunlu düzenlemeleri öncelik sırasında görmediği ve pahalı bulduğu için geciktirmekte veya hiç yapmamaktadır. Bu erişim ve katılım hakkından mahrum olan engelli ayrımcılığına maruz kalan engelli bireyler hayata küsüp evde oturmakta ve bu hayal kırıklığı ile topluma entegre olmaktan uzak durmaktadır. Oysa yasalar ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalar ile birlikte engelliler son yıllarda hukuki anlamda önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Engelli ayrımcılığı ile mücadelede iki kurum öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki Kamu Denetçiliği Kurumu diğeri ise Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'dur. Bu iki kurumun yapısı ve başvuruları inceleme usulleri verdikleri kararlar mukayese edilmiştir. Eser bu yönüyle engelli bireylerin karşılaştıkları ayrımcılık ile mücadele etmelerinde önemli bir dayanak teşkil edecektir.

Eserin hazırlanmasında emeği geçen ve bana bu fırsatı veren değerli hocalarıma ve arkadaşlarıma ve aileme buradan teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ III
İÇİNDEKİLER V
TABLOLAR IX
KISALTMALAR XI

GİRİŞ 1

1. BÖLÜM
ENGELLİLİK KAVRAMI VE ENGELLİLİK TÜRLERİ

1.1. Engellilik Tanımı 3
1.2. Türk Mevzuatında Engellilik Tanımı 4
1.3. Uluslararası Hukukta Engellilik Tanımı 6
1.4. Engelliliği Tanımlama Modelleri 8
1.4.1. Moral Model 8
1.4.2. Medikal Model 8
1.4.3. Sosyal Model 9
1.4.4. Sosyo-Politik Model 10
1.4.5. Biyopsikososyal Model 11
1.4.6. Azınlık Grubu Modeli 12
1.4.7. İnsan Hakları Modeli 12
1.4.8. Sınırlılık Modeli 13
1.5. Engellilik Türleri 14
1.5.1. WHO Engellilik Türleri Sınıflandırması 14
1.5.2. Türk Mevzuatında Engellilik Sınıflandırması 17
1.5.2.1. Ortopedik Engelliler: 18
1.5.2.2. Görme Engelliler 18

1.5.2.3. İşitme Engelliler 19
1.5.2.4. Dil ve Konuşma Engelliler 19
1.5.2.5. Zihinsel Engelliler 19
1.5.2.6. Kronik Hastalıklar 20
1.5.2.7. Ruhsal ve Duygusal Engelliler 20
1.5.2.8. Hukuki Açıdan Engelli Kabul Edilme 20
1.6. Değerlendirme 21

2. BÖLÜM

AYRIMCILIK YASAĞI BAĞLAMINDA TİHEK VE KDK'NIN KURUMSAL YAPILARI

2.1. Uluslararası Belgelerde Ayrımcılık Tanımı 24
2.2. Türk Hukukunda Ayrımcılık Tanımı 26
2.3. Engellilik Temelinde Ayrımcılık 29
2.3.1. Engellilik Temelinde Ayrımcılıkla İlgili Hukuki Düzenlemeler 29
2.3.2. Uluslararası Belge ve Sözleşmelerde Engelli Ayrımcılığı 30
2.3.2.1. BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 30
2.3.2.2. BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme 30
2.3.2.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 30
2.3.3.Türk Hukukunda Engelli Ayrımcılığı Düzenlemeleri 31
2.3.3.1. 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun 32
2.3.3.2. 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu 32
2.4. TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU 32
2.4.1. TİHEK Kuruluş Süreci 32
2.4.2. TİHEK İdari Yapısı 34
2.4.3. TİHEK Amaç ve Görevleri 35
2.4.4. TİHEK Mevzuatında Ayrımcılık Türleri 37
2.4.4.1. Ayrı Tutma 38
2.4.4.2. Ayrımcılık Talimatı Verme ve Bu Talimatları Uygulama 38
2.4.4.3. Çoklu Ayrımcılık: 38
2.4.4.4. Doğrudan Ayrımcılık: 39
2.4.4.5. Dolaylı Ayrımcılık: 39
2.4.4.6. İşyerinde Yıldırma: 40

2.4.4.7. Makul Düzenleme Yapmama: 40
2.4.4.8. Taciz: 41
2.4.4.9. Varsayılan Temele Dayalı Ayrımcılık: 41
2.4.4.10. Mağdurlaştırma 41
2.4.4.11. Ayrımcılık Yasağının İleri Sürülemeyeceği Haller 42
2.4.4.11. Zorunlu Mesleki Gereklilikler Hâlinde Farklı Muamele 43
2.4.4.12. Belli Bir Cinsiyetin İstihdamını Zorunlu Kılan Durumlar 43
2.4.4.13. Yaş Sınırlarının Belirlenmesi ve Uygulanması 43
2.4.4.14. Çocuklar ve Özel Yerde Tutulması Gereken Kişiler İçin Alınan Tedbirler 43
2.4.4.15. Bir Dine Ait Kurumda, Din Hizmeti ve Eğitiminde Sadece O Dine Mensup Kişilerin İstihdamı 44
2.4.4.16. Dernek, Vakıf, Sendika, Siyasi Parti ve Meslek Örgütlerinde Üye Alım Şartları 44
2.4.4.17. Eşitsizlikleri Ortadan Kaldırmaya Yönelik Farklı Muamele 44
2.4.4.18. Vatandaş Olmayan Kişiler İçin Uygulanan Farklı Muamele 45
2.5. Ayrımcılık Yasağı İhlaline karşı TİHEK'e Başvuru 45
2.6. TİHEK Başvuru İnceleme Usulleri 47
2.7. İspat Yükü 48
2.8. TİHEK Karar Türleri 48
2.8.1. İncelenemezlik Kararı 49
2.8.2. Gerekçeli Kabul Edilmezlik Kararı 49
2.8.3. Gönderme kararı 49
2.8.4. İhlal Kararı 49
2.8.5. İdari yaptırım kararı 50
2.8.6. Uzlaşma kararı 50
2.8.7. Ret kararı 50
2.8.8. Karar verilmesine yer olmadığına dair karar 50
2.9. TİHEK Kararlarına Karşı İtiraz 51
2.9. TİHEK 2023 Faaliyet Raporunda Engelli Ayrımcılığı 51
2.10. TİHEK Kararları 51
2.11. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (OMBUDSMANLIK) 52
2.11.1. Genel Olarak KDK 52
2.11.2. KDK Tarihi Süreci 53
2.11.3. KDK Tanımı 53

2.11.4. Türkiye'de KDK 54
2.11.5. KDK Başdenetçilik ve Denetçiler 54
2.11.6. Kuruma Şikâyet Başvurusu 55
2.11.7. KDK Şikâyet Başvurusu İnceleme usulleri 57
2.11.7.1. Ön İnceleme 58
2.11.7.2. Karar Türleri 59
2.11.7.2.1. Tavsiye Kararı 59
2.11.7.2.2. Ret Kararı 60
2.11.7.2.3. Dostane Çözüm Kararı 60
2.11.7.2.4. Karar Verilmesine Yer Olmadığına Dair Karar 60
2.11.8. Kurumun 2024 Yıllık Raporda Engelli Ayrımcılığı 60
2.11.9. Kurumun Engelli Ayrımcılığı Üzerine Verdiği Karar Örnekleri 61
2.12. Değerlendirme 61

3. BÖLÜM
TİHEK VE KDK KARARLARINDA ENGELLİLİK TEMELLİ AYRIMCILIK

3.1. TİHEK ve KDK Engelli Çocukların Eğitim Hakkına Erişim Ayrımcılık İhlali Kararları 66
3.2. Rehber köpeklerin sahiplerinin uğradığı engelli temelli ayrımcılık başvuruları 82
3.3. Adalete Erişim Halinde Engelli Ayrımcılığı Temelinde İhlal Kararları 87
3.4. TİHEK Mesleğin İcrası Yönünden Engelli Ayrımcılığı Kararları 91
3.5. TİHEK Sürücü Belgesi İşlemlerine yönelik Engelli Ayrımcılığı Kararları 97
3.6. TİHEK ve KDK, Makul Düzenleme ve Erişim Noksanlığı Nedeniyle Engelli Ayrımcılığı Kararları 100
3.7. TİHEK Resen İnceleme Sonucu Verilen Ayrımcılık İhlali Kararı 114
3.8. TİHEK ve KDK ÖSYM Sınav Sistemine Dair Engelli Ayrımcılığı Kararları ... 116
3.9. TİHEK ve KDK, ÖTV Muafiyetine Bağlı Engelli Ayrımcılığı Kararları 121
3.10. Değerlendirme 124
SONUÇ 125
KAYNAKÇA 131

TABLOLAR

Tablo 1: TİHEK KDK Görev ve Yetkileri Karşılaştırma Tablosu 63

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABITUR : Alman Eğitim Sisteminde Lise Bitirme Programı

AIDS : Edinilmiş Bağışıklık Yetersizliği Sendromu

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

ASHB : Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

AYM : Anayasa Mahkemesi

AYT : Alan Yeterlilik Testi

BEP : Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı

Bkz. : Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

CİMER : Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi

CSO : Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası

ÇÖZGER : Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik

DEHB : Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu

DGS : Dikey Geçiş Sınavı

DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü

DMK : Devlet Memurları Kanunu

EHİS : BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

EKPSS : Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı

HSK : Hâkimler ve Savcılar Kurulu

ICIDH : International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps (Bozukluklar Yeti Yitimi ve Engellilerin Uluslararası Sınıflandırılması)

ICF : International Classification of Functioning, Disability and Health (İşlevsellik Yeti Yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması)

Id : Bir önceki eser (kaynak) anlamında
İYUK : İdari Yargılama Usulü Kanunu
JAWS : Job Access With Speech – Sesli komut ile yönetme
KDK : Kamu Denetçiliği Kurumu
LGBTİ : Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender, İntersex
MSHS : Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
MERSİS : Merkezi Sicil Kayıt Sistemi
MTV : Motorlu Taşıtlar Vergisi
ÖSYM : Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı
ÖTV : Özel Tüketim Vergisi
RAM : Rehberlik ve Araştırma Merkezi
SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu
STK : Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC : Türkiye Cumhuriyeti
TCK : Türk Ceza Kanunu
TİHEK : Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TİS : Toplu İş Sözleşmesi
TSE : Türk Standartları Enstitüsü
TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri
TYT : Temel Yeterlilik Testi
YKS : Yükseköğretim Kurumları Sınavı
WHO : Dünya Sağlık Örgütü